

«تۈرك يوردى» نىڭ بۇ ۋىسايىتى «تۈرك يوردى»
كىتابخانىسى «نەك ئەمەلىي ھەمىدە ادەبىي نەشر».

تۈرك يوردى

ناشرى : تۈرك يوردى

مەدېرى : آق چۈرە اوغلى يوسف

۱۷ ئىفرىن اول ۱۳۲۹

۳ ىل

۲۰۴ ۋاىى

بو کوچوک گوزلرک آجی باشلری
 بر صیجاق یاغموردردر ، یولمه یاغار ؛
 سیللیری کوبوروب عزیمی بوغار ...
 آه ای انسانلرک دردلی باشلری

اوسته آچیلان ماوی شمشیه !
 آه ای درینلگی بیلینمین گوک !
 بوخسته روحه یا بر آز شفا دوک ،
 یا نولوم ؛ نهایت ویر اشکنجهیه ...

تشرین اول . ۱۳۳۹

مهول ساهر

ترجمه مال

مستشرق وامبهری

— اوت مادام، آسیای وسطانک کوچه به تورکملرینه، اوزبکلرینه، اوصوسز
 جوللرک یاری چییلاق کزن چوبانلرینه بکزمک ایچون بوتون سیاحتمده
 صاحبی، صاقلمی کسدرتمدم. آیلر کچردی که یوزمی ییقامازدم .
 — نه سویله یورسگز موسیو وامبهری؟ سزک کبی بر آوروپالینک بو حاللره
 تحمل ایدم بیله جکنه عقل ایرمیور .

— یو... ق قوتس، ایشی اومرتبه مبالغه لی کورمه یک . بن اساساً کیرلی
 بریهودی چوجنی یم. خلقة آلیشیق اولدیغ اوتسیب نی هیچ متأثر ایتهدی .
 بالعکس بوکونکی تکلفم، ظرافتم مستعاردر . ساخته در .

اختیار وامبهری بو سوزلری، اکثریسی اصلزادکان قادینلرندن مرکب
 اولان بلکه ییکیرمی کشیک بر مجلسده سویله یور وهرگسک حیرتی وبلکه

احترامی جلب ایدیوردی. بوقدر چیلایق بر حقیقتی، حتی گوزل و گبار قادینلر حضورنده سویله مک ایچون صاحب کلامک نه یمان بر اعتماد نفس صاحبی اولماسی لازم کله جکی میدان چیقار.

پشته ده بر قاچ کون قالان و مملکتک ادبیاتنه و تاریخنه واقف اولان بر تورک ایچون، قره مصطفی پاشا حمامندن، ایوم تتوج کلیسای اولان فتحیه جامعندن، تابان محله سندن، گزر الیاس تپه سندن صرف نظر، پشته ده زیارت اولونه جق ایکی شی واردرد: «کل بابا» تربه سی، موسیو وامبه ری.

کچن سنه آوروپایه سیاحت ائساننده استانبولده کی موسیو وامبه رینک یارانندن الدیغم بر توصیه نامه سایه سنده بو «ساخه درویش» ایله یاقیندن ملاقات ایچون طونه ریختمی اوزرنده کاشن جسم بر دائره ده کی آپارتماننه گیتدم. ساعت الاقرانغه بش اولدینی حالده اورتالق کرکی کبی قارار مشدی. خدمتچی بنی اطراقی سراسر کتبخانه لر ایله مزین جسم بر سالونه آلدی. لوش بر سگونت. بر دقیقه صوکر ا بوسکونه، باشنده سیاه اطلس تقیه سیله قیصه یاقه لی کوملکی اوستنده ایری پلاسترون بویون باغلی، بوروشوق دکر می چهره لی، طوب قیر صقاللی قیصه بویلو وقور و سومی بر اختیار سیاسی علاوه ایدیلدی. موسیو وامبه ری اوستی قارماقاریشیق کاغدلر و کتابلرله طولو اولان ماصه سنک باشنه کجیدی. بر «صفا کلدیگز بک افندی!» اعزازیه مکالمه یه کیریشدک. ده اون سکز یاشنده ماجارستانک «سن غورغ» نامنده کی کوچوک بر قصبه سنده ایکن فقریه برابر معلمسز، کیمسه سزیدی لسان بردن اوکر نمکه موفق اولان بوذاتک بویاشده بیله مالک اولدینی حافظه یه شاشیورددم. رشید پاشانک، عالی پاشانک، فواد پاشانک، قبولی پاشانک ده بر چوق اسکی کبرانک دائره لرینی حتی دائره لری اغالرینک اعتیادلرینی ذکر ایدیورد، بوذواتک هر برینک قوناقلرنده کندیسنه کوستریلن ساده فقط تمیز اوطه لرده آیلرجه یاتوب قالدیغنی، اونلرک سوفرالرنده بییوب ایچدیکنی کمال منت و حرمتله یاد ایدیوردی. «رشید و عالی پاشا لر ولی نعمتلر مدر» جمله سی تاقلبنک ائک درین کوشه سندن فیرلایوردی.

مملکتنده بر یهودی Vamberger، استانبولده اسلام بر رشید افندی، صوکر ا

انکلتره و پشته یه عودتند بروتستان و امبهری اولان بواعتقادسز اختیار قارشېستده ،
اعتمادسز بولمقمی لازم کله جکندده متحیر ایدم .

«-- رشید پاشایه حرمتعدن رشید اسمی آلام . و تورکری تورک کلک اهمیتتی ،
خلافتک تفوذنی آسیای وسطایه عزیمت ایتدیگدن سوکرادها آگلادم . حتی
استانبولده کی پاشا دائره لرینک اوشاقلرنده و حتی زوجهلرینه فرانسجه درس
ویرمک ایچون کیردیکم ... پاشانک و ... بکک دائره لرنده کی خاتم لرده کوردیکم
وقار و تمکین بوملتک حاکم اولمق ، آمر اولمق ایچون جلی بر خصصه مالک
اولدیغنی بکا آگلادتدی . فقط شیمدی جمعیتک زده بوغرور ، بومکانت قلملادی .
هیکز زیرزوب ، هیکز فرنک مقلدی اولدیکز .

« انکار ایدم بن سیاحتی ، شهرتی ، تجربه لر می تمامیه اوزمانک عثمانلی
رجاله بورجلویم . عالی و رشید پاشالردن بخارامیرینه ، خیوه خانه ،
ایران امراسنه خطاباً آلدیغم توصیه نامه لر بی بوتون آسیاده نائل حرمت
آیلادی . اوزمان طهرانده کی سفیرگز حیدر افندی دنده بک جوق
معاونت گوردم . بوتون آسیا اقوامنک روحلرنده ، قیلرندده نه یوکسک موقعکز
اولدیغنی حیرتله اوکرندم . فقط درسعادتده عودتمده بوتبشیرلرمدن استفاده
ایدیلیدی . چونکه کتیردیکم خبرلره گیمسه اهمیت ویرمیوردی . اووقت
سزک گوزکز آوروپایه ، طونه ساحلارینه دیکلمش قلمش ایدی . آسیاچوللرندن
کن صیجاق سلاملرده کی لذتی تقدیر ایدم میوردیکز . بکا بر سلیم ارل
ایستهر ایدی . یازیق که سز اوزمان سلیمان قانونی بولتیقه سی وراثت دعواسی
گورمکده ، وچله سنی حکمکده ایدیکز . بوضورتله سیاحت تورکیه حسابنه
ایکن انکلتره منفعتنه نتیجه لندی . حالبوکه بن محارلرک اجدادی آرامغه چیقمشدم !!
« انکلزلر بی بک سوه لرلر . چونکه اونلره ایلك آسیای طایتان بن ایدم .
فقط اونلرده بی دیکله دیلر ، آگلادیلر . حتی انکلتزه خاندان حکمداریسه
آیرو آبرو دوست اولدم . اونلرک التفاتلرینی گوردم .

« اومت ، عبدالحمیدده بی سوه ردی . حتی ییلدیزسراینده مسافریله اولدم .
حضورینه کیردیکم وقت بکا کندی آیلله سیفاره لر اکرام ایدردی . بن انکلز

سياسىتىلە سابىق سلطاننىڭ بولتېقەسىنى بىرلەشتۈرۈپكەن ئىستەم. چالغىشىم. عبدالحمىد دە سوزلارنى دېگەندى. فقط نتيجه دە نە اولدى؟ بىرچوقا احسان وىرەركەنى لوندردەكى كىچىك توركلارنى قاندىروب كىتىرمەك ئىچون انكىلترەيە يوللادى!... بولتېش بىگى بىر ئاز بەھالىيە مال اولدى. حتى انكىلترەيەكى شەرتىمى بويۇزدىن لىكە دارىيلە ايدە جىكەم.

«بىن توركلار، فقط اسكى توركلار لىكە دارىيلە پىروردە اولدىغىم ئىچون (عينا كەندى سوزلاردا) مىلىگىز اوغورندە چالغىشىمى وچدان بورجى بىلىم. فقط كىچىك توركلارنى تەقدىر ايتەمدىلەر. بىگى عبدالحمىدنىڭ دوستى دىيە ايتەمدە دىلەر. حتى مجلس مبعوثانده علناً عليهمده بولدىلەر!! فقط بىن شىخىنىڭ دىگىل، مىلىك دوستى ايدىم. اگر اختيار اولماسەيدىم تەكرار استانبولە كىدر اونلارلە آيرو آيرو گوروشور، مىرافە اولوردىم.»

بوسىرادە بويۇك سالوننىڭ مىتەسەندەكى كىچىك قاچاقچىلار. بىر اختيار قاندىن باشى كوزوكىدى. يەنە كرى چىكىلدى. آكلادەم كە موسىيو وامبەرىنىڭ يىمىكە وقتى كەلدى. بىر اختيار عالم ھەرقاشام سەتە يەيدە يىمىكى يىر واوندە مطلقا ياتارمىش. موسىيو وامبەرى ايسە جوشمىشىدى، دىھا سويلەيەجىك يىك چوق سوزلارنى اولدىغىنى آكلایوردىم. اوروپادىن عودەمدە كەندىسىنى تەكرار زيارت ايدە جىكىمى وعدە ايدەركە ياندىن آيرىلدىغىمى سىرادە اختياركە ئالغۇك سوزى «بىن توركلار قىلى دوستىم» جەلەسى اولمشىدى.

شىمەدى دوشونويوردىم. مەھسەننىڭ اوستىدەكى قەلەم كەتەپخانەسىدەكى كەتەپلەردىن باشقا بىر سەرمەيەسى اولمايان كىچىك عەسكەر بويەۋدى چوقچوغى، بوسىراف عەرفان، مىخىسا ذىكاسى سەيەسەندە يىكەمى، اوتوزبىك لىراق بىر تروت قازانمىشىدى. بىلكە مدت عەمىرلەندە بولدىن دىھا چوق چالغىشىمىش، بولدىن دىھا چوق فاضل عالملىرىچە بىكىس وقت ايتىلمىشىدى. وامبەرى ايسە بىر قانچە حەكمەداركە دوستلىقلىرىنى قازانمىش و التەفاتلىرىنە ئائىلە اولمشىدى. كىچىك توركلار سەرزىش ايتەمەننىڭ سەبەبى دە آكلایوردىم. چونكى عبدالحمىد زامەندە كەندىسىنىڭ آيروچە بىردە مەشى اولدىغىنى مىحق ايدى. مىشروپىتىدىن سوكرا بولاردىن بىگە مىخروم اولنەجە

بر حرص پیری ایله آلمان وانکلیر غزته لرینه حقمرده ناملایم بر قاج مقساله
یازمقدن چکینمه مشدر .

موثوق بر منبعدن ایشتمش ایدم که ارتحالی کوننه قدر موسیو وامبه رینک
اقامت ایتدیکی جسیم آپارتمانک سنوی اجاره سی انکلتره حکومتی خزیننه سندن
ویریلیرمش .

..

تصادف بی ، بالقان محاربه سنک ختامنده ، وفاتندن همان بر ایکی آی اول
وامبه ری ایله تکرار بولوشدیردی . او طه سندن ایجری کیرر کیرمز ، کال یاس
و سرزنشله همان دیدی که :

« — نه فس ، نه قفس ! ها ! کوردیکز می نتیجه سی . نه فس ، نه قفس ها !
فرنکلک ، آوروپای تقلید ، کور کورینه تقلید ... ملتیکزی اونونک ،
دینکزی اهل ایدک ، بویوکاره اطاعتی ، کوچوکاری حمایه بی ، جوامردلکی ،
الله یولنه اولمکی ، شهیدلکی ، غازیلکی ، قناعتی ، صداقتی انکارایدک . مدنیکزی ،
او آرو آرو تورکلک مدنیتی ، اسلاملق مدنیتی ، عرب و عجم مدنیتی
هیچه صایک . مادی و معنوی بر جیلاقلقله اوروپانک بویکزه اویمایان
حاضر ، چوروک ، باققام مدنیت لباسنه بورونک ، قلبیکزی کیرن مرانی
اخلاقی تقلید ایدک . لکن آروپا تقلید ایدیلز ؛ تحقیق ایدیلیر .
سزک بر مدنیتکیز وار ، سز بیلیمورسکیز ، فقط وار . او مدنیتکیزی بالذات
سز اصلاح ایدک ، نشرایدک و بوتون اسلاملی ده اوبویوک تورک ایمبراطورلغک
درین وقور مدنیتندن استفاده ایتدیرک . تورکاککیزله افتخار ایدک . سزک
وجودکیز ایله افتخار ایدن میلیونلره خلق وار . باشکیزی چویرک ، برکرده
آسیایه باقلک . آناطولیده اون ایکی میلیون متجاوز تورک واردر . ایشته اوچ یوز
میلیون اهل اسلامی معنوی اسارتدن ، ضلالتدن ، جهالتدن قورتاره جق آنجاق
بونلردر . آرتق هر تورکک قاج کیشی قورتاره جفتی ، بونک ایچون نه درجه
بویوک برقلبه ، نه مرتبه یوکسک برامله مالک اولماسی لازم کله جگنی سزدوشونک .
دوشونک ! بودوشونمک سزه موقعکیزک اهمیتنی ، وظیفه کیزک علویتنی ، حیاتکیزک

قدسیتنی آکلاتیر. دوشونک و کندیگزہ گوگنک ! فقط بونک ایچون اوروپانک
بر مستملکسی اولمقدن مملکتگزی قورتارک، گومروکلرگز اوروپالیرک کیفه
تابع اولورسه، سز اوروپا دولتریلہ آرو آرو تجارت معاہدہ لری یابامازسہ گز،
اصلاحات دیہ یاپدیگز ہر تہجد باشگزہ بر فلاکت کتیریر .

«بوگون آناتولیہ دوشہ دیگزیمور یوللر اخراجاتگزی تسہیلدن زیادہ،
اوروپا ادخالاتی مملکتگزہ صوقغہ یارایور . آرتق سائر اصلاحاتک نتایجی
بونک قیاس ایلہ یک . اوروپا سزہ حرمت ایتلی . محترم اولق ایچون دہ سزہ
یولاد گبی بر ملیت ، غرانت گبی بر دیندارلق ایستہر . بز ماجارلر، کوچوک
تورانی بر قوم ایکن بونجہ آریائی اقوام آراسندہ موجودیتگزی آنجاق بو صورتہ
ملی تعصبمزلہ ، ملی ادبیاتمزلہ ، ملی اخلاق و عاداتمزی محافظہ دہ صوگ درجہ
عناد کوسترمکلہ ادامہ ایدہ بیلدک

« اصلت تاریخیہ ، اصلت عسکریہ بی احیا ایدک . نرمدہ قرہ مان اوغللری،
منتشہ اوغللری، رمضان اوغللری ، آیدین اوغللری ؟ بونلرک طورونلری ؟..
نرمدہ کویرولولرک، قوجہ راغبلرک، زنبیلی لرک اولاد و اخفادی، خاندانی ؟..
« بز ، ماجارلرک ارباب اصلتی، ماجار ملتک تشکک و اعتلاسنہ پک چوق
فائدہ لری طوقونمشدر . حالوکہ سز رتبہ لری بیلہ قالدیرمق ایستہ یورسگز .
بوگا تشبث ایتک شرقک مغرور و قور روحی آکلاماق دیمکدر . تورک
یالگز بارہ قازانمق ایچون بر آرایہ گلیمش یکی آمریقا اقوامی دگلدرلر .
اراگزردہ بر آفرین ، بر شان ، بر نام ایچون بوتون عالمہ سنک وجودینی برہوا
ایتمش فداکار عالمہ لر ، خاندانلر ظہور ایتمشدر .

« آدم قیمتی بیلگز . تاریخی ، دینی بویوکلرگزک شانی تجیل ایدک . اؤ
بویوک خصلتگز اولان امرایہ ، علمایہ ، شعرایہ ، ہر ہانگی بر مزیت
و فضیلت اصحابنہ حرمتی اونوتمایک ، اسکی وزیر اعظملرک حضورینہ باشلر
بیلہ آبدستلی گیرلردی . شیمدیگی صدراعظملرک یا گنہ او طہ جیلر بیلہ چاکتلہ
طالییورلرمش .

« سزہ ملتی بر غرور ، ملتی بر اعتماد نفس و یرمک ایستہ یں شاعرلریکز

بزم (به توفی) لر، بر (و وروش مارتی) لر کی آناتولی تورکلرینه اونوتدقلری مدنی، انسانی وظیفه لرینی آکلاتسین. حتی اطراف کزده کی و طنداشلر کز عربلره، کردلره، لازلره، آرمیلره سزی سودیرسین. سزه حرمت ایتدیرسین. اویله بویوک شاعرلر بر قوتلی اردودن زیاده سزک استقلال کزک ادامهنه خدمت ایدم بیلیرلر. اویله ملت شیعرلری حتی سز عربجهیه، قیرغیزجهیه، تاتارجهیه ترجمه ایدک. استقبال کز بعدما آسیاده در. فقط بو وطن اصلی و طبعی کزی سلاح ایله فتح دکل، قلم کزله، مدنی کزله تسخیر ایدم جکس کز.

«بر انغلو ساقسون، بر اسلاو، بر لاتین ملت موجود اولدینی کی بویوک بر توران قومیتی، مدنی وارد و او جمعیتک بایراقداری تورکلردر.

«بر دیگر باقیمه کوره عالم اسلامک مقتدا بی ینه تورکلردر. تورکلک، اسلامق، بو ایکی مشعله ایکی ال کزده اولدینی حالده استقبال یولنده، وقور و متین آدمیلره یورویک! کیسه او کزله کچه من. تورکلرک آتیس بر جوق قوملردن دها امیندر.

بو صوگ سوز اوزرینه اختیار وامبه رینک الی او بدیکم زمان اوده بنده تیرمه یوردق. بن اوطه دن چیقارکن سیاه ساقالی بر کنج کیردی. «او علم رستم، دیهرک مخدومنی بگا تقدیم ایتدی.

باروز

وامبه ری آرمین

۱۹۱۳ — ۱۸۳۱

تورانیلر بیوک بر ماتم ایچنده بولیورلر. وامبه ری آرمین ۱۹۱۳ سسی ایلولنک اون بشنده ارتحال ایتدی. مومی الیهک تاریخ تولدینی نه کندیبی ونه ده بر بشقه سی بیلوردی. فقط تاریخ ارتحالنی مجارلرک و عثمانیلرک بیلدکلری کی بتون دنیاده بیلور. وامبه ری اسمی شرقک هر طرفده طایفه شدر. زیرا